

di'nin kaleme aldığı, *Mecelle* heyeti tarafından onaylanıp padişahın tasdikıyla yürürlüğe konulan senedât-ı şer'iyyenin tanzimine dair tâlimate ilâve edilen fıkralar yer almaktadır. Eser Hukuk Mektebi'nde ders kitabı olarak okutulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Sicil Dosyaları, nr. 906; *Sicill-i Osmânî*, III, 604; *Osmanlı Müellifleri*, I, 387; Ali Haydar, *Tertibü's-sunûfi ahkâmî'l-vukûf*, İstanbul 1340, s. 3-4; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 802; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elîfin*, VII, 283; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 841-845; a.mlf., *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa*, Ankara 1996, s. 8-10, 165-166, 178, 240; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1996, IV, 219-220; Ali Himmet Berkî, "İslâm'da Vakıf, Sahih ve Gayr-ı Sahih Nev'ileri I", *AÜİFD*, VI/1-4 (1957), s. 19-26; Şevket Topal, "Karinâbâdi Ömer Hilmi Efendi (1845-1889)", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, VI, Konya 2005, s. 69-76.

TAHSİN ÖZCAN

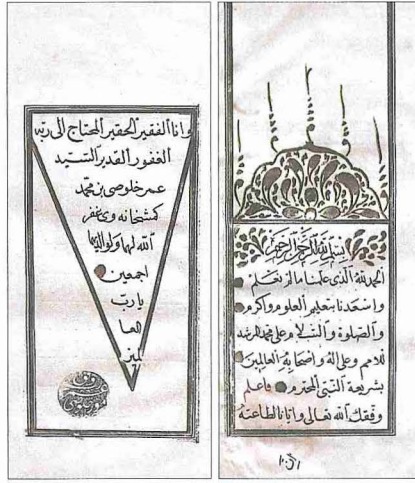
ÖMER HULÛSİ EFENDİ

(ö. 1875)

Mecelle Cemiyeti reisi,
fakih, müderris.

Gümüşhaneli olup Gerdankıran lakabıyla anılır. Talebelerinden Ya'küb Âsım b. Mahmud Kastamonî'ye verdiği *İcâzetnâme*'de (İÜ Ktp., AY, nr. 1417) babasının adının Mehmed olduğu, kendisinin de Ahmed b. İbrâhim Kütahyavî'den icâzet aldığı kaydedilmektedir. Ömer Hulûsî Efendi 1846 yılı sonlarında Bahriye müftülüğüne, 1854'te Yenişehir Fener kadılığına tayin edildi. Kasım 1856'da Edirne mollası oldu. Bir yıl sonra Mekke-i Mükerrreme pâyesi, 1863'te İstanbul pâyesi aldı. Bu arada çeşitli medreselerde ders verdi ve dârülhadis müderrisliğine kadar yükseldi. Bazı müellifler tarafından İstanbul kadısı olduğuna dair verilen bilgi yanlış olup İstanbul'da fiilen kadılık yapmamıştır (Lutfî, X, 115). Daha sonra Anadolu ve Rumeli kazaskerliği pâyelerini alan Ömer Hulûsî Efendi, Meclis-i Tedkikât-ı Şer'iyye âzalığına tayin edildi; *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'nin hazırlanmasında komisyoner çalışmalarına katılarak çeşitli görevlerde bulundu.

Ahmed Cevdet Paşa'nın Adliye nâzırlığı ve Mecelle Cemiyeti reisliğinden uzaklaştırılmasından sonra (Nisan 1870) faaliyetlerini Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye Dairesi'nde yürüten Mecelle Cemiyeti, Bâb-ı Fetvâ'ya nakledilerek reisliğine o sırada Meclis-i Tedkikât-ı Şer'iyye âzası olan Ömer Hulûsî Efendi getirildi; bir yıl kadar süren bu görevi sırasında *Mecelle*'nin 5-8. kitapla-

Ömer Hulûsî Efendi'nin *İcâzetnâme*'sinin ilk ve son sayfaları (İÜ Ktp., AY, nr. 1417)

rının hazırlanmasında bulundu. 25 Ağustos 1871'de Ahmed Cevdet Paşa tekrar Mecelle Cemiyeti reisliğine getirilince bir yıl daha *Mecelle* çalışmalarına katıldı ve ardından Mecelle Cemiyeti'nden ayrıldı. Ömer Hulûsî Efendi'nin reisliği zamanında önceden hazırlanmış olan "Kitâbü'r-Rehn" *Mecelle*'nin beşinci kitabı olarak yayımlandı, daha sonra da altıncı kitap olarak kendi döneminde hazırlanan "Kitâbü'l-Vedîa" basıldı. Ancak bu kitap, öncekilerle uygunluk içinde bulunmadığı ve basit bir tarzda kaleme alındığı yolundaki eleştiriler üzerine toplatıldı. Bunun yerine altıncı kitap olarak Ahmed Cevdet Paşa'nın zamanında hazırlanan ve "Kitâbü'l-Vedîa"yı da içine alan "Kitâbü'l-Ermânât" kabul edildi. Altıncı kitapla ilgili problemden söz ederken Ahmed Cevdet Paşa, Ömer Hulûsî Efendi ile heyette görev yapan diğer üyeleri fıkıh bilmemeleri ve pratik hayattan uzak kalmaları sebebiyle yetersiz olmakla eleştirir (*Tezâkir*, IV, 96-97). Mecelle Cemiyeti'nden ayrıldıktan sonra bir müddet dersiâmlık yapan Ömer Hulûsî Efendi 7 Eylül 1875'te vefat etti, mezarı Kâşgarî Türbesi civarındadır. Oğlu Mustafa Reşid Efendi müderrislik ve Yenişehir kadılığı yapmıştır.

Âlim ve fazilet sahibi bir kişi olduğu söylenen Ömer Hulûsî Efendi 1835-1848 yılları arasında huzur dersleri muhataplığı, 1841-1844 ve 1846 yıllarında vekâleten mukarrirlik ve 1849-1853 yılları arasında mukarrirlik yapmıştır. Yenişehir Fener kadılığına tayini sebebiyle huzur derslerine katılmamışsa da âdet olmamakla birlik-

te derslerde bulunmuş gibi muamele gö-rerek çeşitli hediyelerle taltif edilmiştir. Şehzade hocalığı da yapan Ömer Hulûsî Efendi, II. Abdülhamid ile V. Murad'ın Türkçe hocası olmuştur. Yetiştirdiği öğrencileri arasında Beypazarlı İbrâhim Burhânedin Efendi gibi âlimler bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ömer Hulûsî Gümüşhânevi, *İcâzetnâme*, İÜ Ktp., AY, nr. 1417; Cevdet, *Tezâkir*, IV, 96-97; a.mlf., *Ma'rûzât*, s. 205-206; Lutfî, *Târih*, IX, 106, 144; X, 115; *Sicill-i Osmânî*, III, 603; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, İstanbul 1951, I, 302-303, 306-307, 310, 314, 324, 327, 331, 334, 357; a.e. (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 150; a.mlf., *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa*, Ankara 1996, s. 163; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 265, 285; Osman Öztürk, *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*, İstanbul 1973, s. 29-30; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1974, s. 198; Ali Himmet Berkî, *Açıklamalı Mecelle*, İstanbul 1979, s. X; Necmettin Tozlu, "Seçkin Âlim ve Büyük Yetiştiricilerden Gümüşhaneli Gerdan-Kıran Ömer Hulusi Efendi", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu: 13-17 Haziran 1990* (haz. Nasuhi Ünal Karaarslan), Ankara 1991, s. 579-595.

TAHSİN ÖZCAN

ÖMER HULÛSİ EFENDİ, Dağistanlı (1858-1920 [?])

Osmanlı şeyhülislâmı.

Dağistan'da doğdu. Dağistan Lezgi ulemâsından Mehmed Ali Efendi'nin oğludur. İlk dinî bilgileri memleketinde aldık-tan sonra İstanbul'a gitti. Fâtiht dersâmlarından Meclis-i A'yân üyesi Manastırlı İsmâil Hakkı Efendi'nin yanında derslere devam ederek icâzet aldı. 17 Mayıs 1887'de Bursa'daki Dârümuallimîn'den mezun oldu. 8 Eylül 1887'de Kirmasti Rüşdiyesi ikinci muallimliğine tayin edildiyse de 19 Kasım 1888'de muallimlikten ayrıldı. Mekteb-i Nüvvâb'a girip Mayıs 1892'de üçüncü sınıf niyâbet tezkeresi aldı. 17 Şubat 1894'te Gümüşhane livâsı niyâbetine tayin edildi ve 26 Ocak 1896'da süresini tamamlayınca da buraya görevde kaldı. 14 Nisan 1896'da Genç livâsı niyâbetine getirildi ve Kasım 1898'de buradan ayrıldı. 26 Eylül 1900'de Kerkük livâsı niyâbetine gönderildi, oradan Basra livâsı merkez niyâbetine nakledildi (15 Eylül 1901) ve Şubat 1904'e kadar burada kaldı. 11 Eylül 1904'te Siirt livâsı nâibi olduysa da 20 Ekim 1905'te görevinden ayrıldı. Temmuz 1906'da Musul vilâyeti merkez niyâbetine tayin edildi.

Taşradaki görevlerinin ardından 21 Eylül 1909 tarihinden itibaren Meclis-i Ted-

Dağistanlı Ömer Hulûsî Efendi Sadrazam Ahmed İzzet Paşa ile

kikât-ı Şer'iyeye üyeliğine getirilen Ömer Hulûsî Efendi Aralık 1910'da Mahkeme-i Evkâf kadısı, 18 Eylül 1911'de Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye reisi oldu. Bu görevleri sırasında kendisine müderrislik pâyeleri verilmişti. Mart 1895'te ibtidâ-i dâhil Edirne müderrisliği, Ağustos 1902'de İzmir ve 25 Nisan 1907'de Edirne pâyesi almıştı. 1899'da dördüncü rütbeden Mecîdî, 8 Eylül 1902'de nikel Hicaz madalyası ile taltif edilmişti. 30 Ocak 1913'te İstanbul pâyesini aldı ve 2 Nisan 1914'te Anadolu kazaskerliğine getirildi. 1917'de birinci rütbeden Mecîdî nişanı ile ödüllendirilen Ömer Hulûsî Efendi, 1 Nisan 1917'de Tevhîd-i Kazâ Kanunu'na göre oluşturulan Mahkeme-i Temyîz-i Şer'iyeye Dairesi reisliğine tayin edildi. Ardından Ahmed İzzet Paşa kabinesinde 15 Ekim 1918'de şeyhülislâmlık makamına getirildi. 8 Kasım 1918'de kabinenin istifasıyla birlikte bir ay dolmadan görevinden ayrılmış oldu ve bu tarihten itibaren mâzul sayıldı. 8 Mart 1920'de kurulan Sâlih Paşa kabinesine Evkâf nâzırı olarak girdi. Ancak İngilizler'in İstanbul'u ve Yunanlılar'ın İzmir'i işgaliyle ortaya çıkan millî harekete karşı hükûmete baskı yapılması üzerine kabinenin 3 Nisan 1920'de çekilmesiyle birlikte bu görevi de sona erdi. Bu tarihten sonra Ömer Hulûsî Efendi'nin resmî bir görev aldığı dair kaynaklarda bilgi yoktur. Vefat tarihi kesin olarak bilinmemekte, şeyhülislâmlığın ilgasından yani 1922'den önce öldüğü kaydedilmektedir. Mezarının Fatih'te II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun Türbesi yanında olduğu belirtilirse de Hulûsî Efendi isimli bir zata ait olduğu anlaşılan buradaki mezar taşında vefat tarihi olarak geçen 27 Rebüülâhîr 1331 (5 Nisan 1913) tarihinin Ömer Hulûsî Efendi'ye ait olması mümkün değildir. M. Orhan Bayrak da me-

zarının Fâtih Camii bahçesinde bulunamadığını söyler.

Ömer Hulûsî Efendi'nin Arapça konuşup yazabildiği, ayrıca Farsça'ya da âşina olduğu kaydedilir, ancak kaynaklarda herhangi bir eserine dair bilgi yer almaz. Ahmed İzzet Paşa, Göztepe'de köşk komşusu olan Ömer Hulûsî Efendi'nin tatlı dilli, iyilik sever ve istikamet sahibi bir kişi olduğunu nakleder. Sicil kayıtlarında da büyük bir doğruluk ve liyakatle görevlerini ifa ettiğine işaret edilir ve hakkında tek bir şikâyet bile vâki olmadığı belirtilir. Kendisine şeyhülislâmlık teklif edildiğinde tereddüt etmiş, ancak Hayri Efendi ve Ahmed İzzet Paşa'nın ısrarı ile bu görevi kabul etmiştir. Ahmed İzzet Paşa, hâtıralarında Ömer Hulûsî Efendi'nin bir önseziyle meşihatı kabul etmekten çekindiğini, daha sonra bunda haklı olduğunu ve kendisine kötülük yapıldığının anlaşıldığını yazar.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, *Sicil Defterleri*, V, 27-28; Ahmed İzzet Paşa, *Feryadım* (haz. Süheyl İzzet Furgaç – Yüksel Kanar), İstanbul 1993, II, 14, 18-19; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, IV, 1985, 2004, 2123; Danişmend, *Kronoloji*², V, 162; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 250-251; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 83; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, Ankara 1989, II, 978, 1049; Sefer E. Berzeg, *Türkiye Kurtuluş Savaşı'nda Çerkes Göçmenleri*, İstanbul 1990, II, 74-75; *Fâtih Câmileri ve Diğer Tarihî Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 338; *İlmiyye Salnâmesi* (haz. Seyid Ali Kahraman v.dğr.), İstanbul 1998, s. 521-523; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1996, IV, 220-221.

TAHSİN ÖZCAN

ÖMER HULÛSİ EFENDİ, Sâmânîzâde (1728-1812)

Osmanlı şeyhülislâmı.

İstanbul'da doğdu. İstanbul kadısı Sâmânîzâde Hasan Efendi'nin oğludur. Babasından ve çeşitli hocalardan ders aldı, kabiliyeti sayesinde kısa zamanda tahsilini tamamlayarak 1162'de (1749) Şeyhülislâm Ebûishakzâde Esad Efendi'den ruûs aldı. Çeşitli medreselerde müderrislikte bulundu, ardından kadılık mesleğine geçti. 1191'de (1777) tayin edildiği İzmir kadılığında bir yıl kaldı. 1197'de (1783) Mısır (Kahire) kadılığına getirildi. Bu görevdeyken kendisine Boyabat arpalık olarak tahsis edildi. Zilkade 1199'da (Eylül 1785)

Mekke kadısı oldu. 9 Rebülevvel 1201'de (30 Aralık 1786) surre alayı ile birlikte İstanbul'a dönünce kendisine Bendere-reğli arpalık olarak verildi. 1205'te (1790) İstanbul kadılığına getirildi. Zilkade 1206'da (Temmuz 1792) Anadolu sadâreti pâyesi aldı ve 1209 yılı Muharrem ayının başında (Temmuz 1794) Anadolu kazaskerliğine tayin edildi. 1210'da (1795-96) Rumeli sadâreti pâyesi aldı ve 1212 yılı Receb ayının başında (Aralık 1797) Rumeli kazaskeri oldu. Süresini tamamladıktan sonra bir müddet görev almadı ve Şeyhülislâm Mustafa Âşir Efendi'nin azli üzerine 18 Safer 1215'te (11 Temmuz 1800) meşihat makamına getirildi. 21 Mayıs 1803'te bu görevden azledildi. Sert mi-zaçlı olması yanında memuriyet verirken iltimas kabul etmeyip ehliyet ve liyakat aramasının ilmiye zümresiyle arasının açılmasına, dolayısıyla işlerin sekteye uğramasına yol açtığı ve bu durumun azlinde etkili olduğu söylenir. Azlinden sonra Beylerbeyi'ndeki sahilhânesinde inzivaya çekildi.

13 Temmuz 1807'de azledilen Şerifzâde Topal Atâullah Mehmed Efendi'nin yerine ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi, ancak bir gün sonra istifa etmek zorunda kaldı ve tekrar inzivaya çekildi. Dönemin siyasi havasını gözler önüne seren en üst derecedeki bir makam sahibinin mâruz kaldığı bu muamele müderrislerden Seyyidâ Efendi'nin tezviratı ve ortalığı karıştırmasının sonucudur. Seyyidâ Efendi, hanımının vâlîde sultana yakınlığı sebebiyle girip çıktığı meclislerde ulemâyı aşığılamakta, ancak ilişkileri itibarıyla kendisine bir şey söylenememekteydi. Diline doladığı kişilerden biri de Şeyhülislâm Atâullah Mehmed Efendi idi. Kabakçı Mustafa'nın da hazır bulunduğu meclislerde şeyhülislâm aleyhinde bulunmakta, kendisinin III. Selim'in tahttan indirilmesine samimi olarak razı olmadığını ileri sürmekte ve bu yüzden onu Etmeydanı'ndaki toplantıda sessiz kalmakla suçlamaktaydı. Neticede, sefer dolayısıyla sadrazamın İstanbul'da bulunmamasından hareketle şeyhülislâmlık makamının daha da önem kazandığını belirterek Yeniçeri Ocağı tarafından tayin edilmiş bir şahsın şeyhülislâm olmasının gereği üzerinde durmuş, konuyu Kabakçı Mustafa'nın bulunduğu bir başka mecliste tekrar dile getirdiğinde bu gerekliliği Ocaklı'nın aldığı bir karar olarak aksettirmişti. Bunun üzerine Kabakçı Mustafa meseleyi sahiplenerek vâlîde sultana duyurmuş ve Atâullah Efendi'nin azli bu şekilde gerçekleşmişti.